

др Вишња Ранђеловић*,

ИНКРИМИНИСАЊЕ ЕКОЦИДА У МЕЂУНАРОДНОМ И НАЦИОНАЛНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ – МОГУЋНОСТИ И ИЗАЗОВИ

Апстракт: Услед све учесталијих случајева уништења и оштећења животне средине долази до подизања свести о потреби проширивања и интензивирања кривично-правне заштите животне средине како на међународном, тако и на националним нивоима. У том контексту је настала идеја о прописивању екоцида као посебног кривичног дела, првобитно унутар међународног кривичног права, као петог дела у надлежности Међународног кривичног суда, а затим и у оквиру националних законодавстава. У раду је анализирана дефиниција екоцида предложена од стране Екоцидног панела, као тренутно најприхваћенија (иако не још увек општеприхваћена). Како још увек није успостављена надлежност сталног Међународног кривичног суда над екоцидом, предмет рада јесте указивање на могуће начине кривичног гоњења за међународна кривична дела против животне средине пред овим Судом, а у оквиру већ постојећих инкриминација у његовом Статуту. Пошто ни у националном законодавству Србије није прописано кривично дело екоцида, у раду је извршено његово поређење са постојећим инкриминацијама против животне средине у Кривичном закону.

Кључне речи: животна средина, кривичноправна заштита, међународно кривично право, загађење животне средине, екоцид.

1. УВОД

Убрзани индустријски и технолошки развој доводи до несагледивих, дуготрајних и широко распрострањених негативних последица по животну средину, у виду уништења и оштећења воде, ваздуха, земљишта, биљног и животињског света, услед чега током 20. века долази до подизања свести о значају животне средине за опстанак човечанства и погубности свих понашања која су усмерена на њену деструкцију. Међународне размере деструкције животне средине доводе у питање могућност планете да одговори на и задовољи потребе не само садашњих, већ и будућих генерација, што значи да својим понашањем доводимо у питање сопствени опстанак. Из тог разлога је на међународном, регионалном и националном нивоу посебна пажња усмерена на проширивање и интензивирање кривичноправне заштите животне средине.¹ Поред тога, у новије време се све

* Доцент, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, vmilekic@jura.kg.ac.rs.

¹ Више о кривичноправној заштити животне средине: З. Стојановић, "Кривично-правна заштита животне средине - неки аспекти законодавног регулисања", *Правни живот*, 9/1995; М. Шкулић, "Кривичноправна заштита животне средине - доказни аспекти", *Правни живот*, 9/2001, 258-262; В. Ранђеловић, "Кривично-

више указује и на учестала уништења/оштећења животне средине током оружаних сукоба,² а самим тим и на неопходност и значај кривичног гоњења за кривична дела која су против животне средине учињена током оружаних сукоба. У овом контексту је рођена и идеја о прописивању новог кривичног дела - екоцида,³ првобитно као новог међународног кривичног дела које треба додати у надлежност Међународног кривичног суда (у даљем тексту: Римски суд, МКС), а затим и као националног кривичног дела које треба да пропишу сва национална законодавства.

Усвајајући текст Статута сталног Међународног кривичног суда,⁴ државе чланице су већ у Преамбули јасно указале да су свесне да су током 20. века "милиони деце, жена и мушкараца били жртве незамисливих злочина који дубоко шокирају свест о хуманости" и да "тако тешки злочини угрожавају мир, безбедност и добробит света", па да самим тим, као најтежи злочини признати од стране читаве међународне заједнице, не смеју проћи некажњено. Док је претходно нагласак био на очувању и одржавању мира и безбедности човечанства, у Преамбулу Статута сталног Међународног кривичног суда је, са разлогом, додата и фраза "добробит света", чиме се јасно истиче да су мир, безбедност и добробит света кључне заједничке вредности читаве међународне заједнице.⁵ Замењујући реч "човечанство" речју "света" и додајући реч "добробит", творци Статута шаљу поруку да заштиту не треба пружити само људским бићима, већ и свету који их окружује, тј. њиховом окружењу и добробити тог окружења. Као пример се наводи заштита добробити животне средине, од које зависи и опстанак људских бића.⁶

Све чешће искоришћавање и уништавање животне средине током оружаних сукоба, се више не може посматрати као "коллатерална штета" и као успутна последица рата и ратних активности. Историја је показала да је однос између животне средине и оружаних сукоба вишеслојан, у том смислу што животна средина може да представља узрок оружаног сукоба (сукоб око својине над природним ресурсима и природним богатством), животна средина може бити експлоатисана у циљу стварања оружја које се користи током оружаног сукоба, може бити уништавана као тактика вођења ратних активности, у циљу онеспособљавања припадника непријатељске стране или њиховог стављања у тешке животне услове.⁷ Такође, у новије време су развијена нова, тзв. геофизичка оруж-

правна заштита животне средине у законодавству Републике Србије и стандарди Европске уније", *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније* (ур. С. Соковић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2021, 299-302.; I. Bodrožić, "Opravdanost krivičnopravne zaštite životne sredine", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1/2014; H. Du Rees, "Can Criminal Law Protect the Environment?", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2(2)/2001.

² S. Freeland, "Human Rights, the Environment and Conflict: Addressing Crimes against the Environment", *International Journal of Human Rights*, 2/2005, 113-116; M. Јовановић, "Заштита животне средине током оружаних сукоба", *Војно дело*, 5/2015.

³ У оквиру зелене криминологије су посебно изражена настојања да се пропише екоцид као међународно кривично дело. Више о томе: R. Walters, "Ecocide, climate criminals and the politics of bushfires", *The British Journal of Criminology*, 20/2022.

⁴ International Criminal Court, *Rome Statute of the International Criminal Court*, Done at Rome on 17 July 1998, in force on 1 July 2002, United Nations, Treaty Series, vol. 2187, No. 38544; Закон о потврђивању Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, *Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori*, br. 5/2001.

⁵ M. Bergsmo, O. Triffterer, "Preamble", *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court* (ed. O. Triffterer), Baden-Baden, 1999, 10.

⁶ *Ibidem*.

⁷ C. E. Bruch, "All's not fair in (civil) war: Criminal liability for environmental damage in internal armed conflict", *Vermont Law Review*, 25(3)/2001, 698.

ја, која су конципирана на идеји коришћења средстава и метода помоћу којих се намерно могу изазвати интензивни поремећаји животне средине (изазивање елементарних непогода у ратне сврхе), чије дејство обухвата велики број људи и шири простор.⁸

Из ових разлога на међународном нивоу је видљива тенденција успостављања надлежности Међународног кривичног суда и над једним новим кривичним делом - екоцидом. Ова идеја је још увек у развоју и отвара бројна питања. Као основно, отвара се питање шта представља екоцид и да ли постоји општеприхваћено одређење појма екоцида. Затим, уколико се прихвати једна дефиниција екоцида, поставља се питање какав је њен однос са већ постојећим инкриминацијама у међународном и националном кривичном праву које се односе на оштећење и уништење животне средине, односно која је то *differentia specifica* која разликује екоцид од већ постојећих инкриминација. Полазећи од ових питања, предмет рада јесте теоријска анализа дефиниције екоцида, као и правно-догматска анализа кривичних дела против животне средине садржаних у међународном и националном кривичном праву, а у циљу њихове компарације и указивања на сличности и разлике, како би се извео закључак о (не)постојању потребе за инкриминисањем екоцида.

2. ПОЈАМ ЕКОЦИДА

Термин "екоцид" је први пут употребио професор Артур Галстон 1970. године, након рата у Вијетнаму, на Конференцији о рату и националној одговорности у Вашингтону, када је предложио усвајање новог међународног уговора којим би се забранио екоцид.⁹ Реч екоцид је скована од грчке речи "oikos", што значи кућа, дом, и латинске речи "caedere", што значи убити, уништити.¹⁰ У то време су се под екоцидом подразумевале "различите мере пустошења или разарања којима је заједничко што имају за циљ оштећење или уништење екологије неког географског подручја на штету људског живота, животињског или биљног живота".¹¹ Идеја је била да се формулише једно *опште кривично дело* деградације животне средине.¹²

Након тога су стручњаци из различитих области покушавали да дефинишу екоцид,¹³ међутим све те дефиниције су биле дескриптивног карактера, па самим тим прихватљиве за неке друге области права, али не и за кривично право због неслагања са сегментом *lex certa* начела законитости.

⁸ Љ. Стајић, Д. Вујић, "Утицај геофизичког оружја на угрожавање животне средине за потребе рата", *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2012, 123.

⁹ P. Higgins, D. Short, N. South, "Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide", *Crime, Law and Social Change*, 59(3)/2013, 256.

¹⁰ S. Mehta, P. Merz, "Ecocide – a new crime against peace?", *Environmental Law Review*, 17(1)/2015, 4.

¹¹ J. H. E. Fried, "War by Ecocide", *Bulletin of Peace Proposals* (T. Marek, ed.), 1/1973, Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromsø, наведено према: A. Gauger, et al., *Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace*, The Ecocide Project, Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London, 2012, 2.; International Monsanto Tribunal, Advisory Opinion, 45-46, https://www.monsanto-tribunal.org/upload/asset_cache/189791450.pdf, 30. март 2023.

¹² M. Nicholson, *Evaluationg Ecocide: Invaluable or Invalid*, dissertation, University of Otago, 2012, 3.

¹³ Реч "екоцид" је унета и у Кембриџ речник из 2018. године и дефинисана као "уништење природног окружења једне области, или доношење веома велике штете том окружењу". A. Greene, "The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative", *Fordham Environmental Law Review*, 30(1)/2019, 6. Више о различитим дефиницијама екоцида види: В. Рањеловић, "Изазови у дефинисању екоцида у праву Европске уније", *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније* (ур. С. Соковић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2022, 370–374.

Иако је у годинама које су претходиле усвајању Римског статута било говора о укључивању екоцида у надлежност сталног Међународног кривичног суда,¹⁴ а имајући у виду да је једно од важних обележја појединих оружаних сукоба и распрострањена пракса оштећења или уништавања животне средине током трајања сукоба (по чему су се посебно издвојили сукоби у Сијера Леонеу и Камбоџи, где су природни ресурси недозвољено експлоатисани током читавог трајања сукоба, као и сукоби у Демократској Републици Конгу и Колумбији где је дошло до наношења широко распрострањене штете по животну средину),¹⁵ коначна верзија Статута садржи само скромну одредбу о кривичним делима против животне средине као радњама ратних злочина.

До прекретнице у дефинисању и развоју појма екоцида долази 2020. године, када је основан тим од 12 еминентних правника из целог света (тзв. "Екоцидни панел") са богатим знањем и искуством у области кривичног права, права животне средине и права климатских промена, који се у оквиру Фондације "Стоп екоциду" залажу за одређивање практичне и ефикасне дефиниције екоцида, која би могла да буде инкорпорисана у Статут МКС.¹⁶ У том смислу, предложени су одређени амандмани на постојећи текст Статута. Треба поћи од саме Преамбуле, где треба додати параграф да су стране уговорнице "забринуте јер је животна средина свакодневно угрожена озбиљним уништавањем и пропадањем, што озбиљно угрожава природне и људске системе широм света". Затим, у оквиру чл. 5. Статута, у коме су набројана кривична дела над којима МКС има надлежност, треба додати као пето кривично дело – кривично дело екоцида.

Следећи амандман се односи на додатак новог члана 8. *ter*, којим би се прописало кривично дело екоцида на следећи начин: "У смислу овог Статута, "екоцид" значи незаконита или безобзирна дела почињена са знањем да постоји велика вероватноћа да ће доћи до озбиљних и или широко распрострањених или дугорочних оштећења животне средине узрокованих тим радњама". За потребе овако одређеног кривичног дела екоцида, дато је и појашњење појмова: "безобзирно" значи уз безобзирно занемаривање штете која би очигледно била превелика у односу на очекиване друштвене и економске користи; "озбиљно" значи оштећење које укључује веома озбиљне штетне промене, сметње или оштећења по било који елемент животне средине, укључујући тешке утицаје на људски живот или природне, културне или економске ресурсе; "широко распрострањено" значи оштећење које се протеже изван ограниченог географског подручја, прелази државне границе, или утиче на читав екосистем или врсте или велики број људских бића; "дуготрајно" значи оштећење које је неповратно или које се не може поправити путем природног опоравка у разумном року; "окружење (животна средина)" означава земљу, њену биосферу, криосферу, литосферу, хидросферу и атмосферу, као и свемир.¹⁷ При томе, екоцид је замишљен пре као кривично дело угрожавања, него кривично дело повреде.¹⁸

¹⁴ Више о томе: Z. McDonnell-Elmetri, *The crime of ecocide: the answer to our environmental emergency?*, dissertation, University of Otago, October 2020, 20–22.

¹⁵ C. E. Bruch, *op. cit.*, 717–718.

¹⁶ Stop Ecocide Foundation, Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide, *Commentary and Core Text*, <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d1e6e604fae2201d03407f/1624368879048/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+rev+6.pdf>, 03. април 2023.

¹⁷ *Ibid.*, 5.

¹⁸ *Ibid.*, 12.

Данас је дефиниција екоцида коју је предложио Екоцидни панел најраспрострањенија, имајући у виду да поједине државе управо ову дефиницију преузимају као законски опис кривичног дела екоцида приликом инкриминисања у националним законодавствима,¹⁹ као и да се сви предлози за проширивање надлежности МКС и на екоцид базирају на овој дефиницији. Ипак, дефиниција екоцида коју је понудио Екоцидни панел се још увек не може сматрати општеприхваћеном.²⁰

3. НЕПОСРЕДНО ИНКРИМИНИСАЊЕ ПОНАШАЊА КОЈИМА СЕ ПОВРЕЂУЈЕ ИЛИ УГРОЖАВА ЖИВОТНА СРЕДИНА У РИМСКОМ СТАТУТУ: РАТНИ ЗЛОЧИНИ (чл. 8. ст. 2 (б) тач. 4 СТАТУТА)

У Римском статуту је препозната потреба да се пружи међународна кривично-правна заштита и животној средини, чиме се изражава став да је животна средина добро универзалне вредности, за чију заштиту и очување је заинтересована читава међународна заједница. На овај начин, непосредним инкриминисањем понашања којим се повређује или угрожава животна средина, Римски статут је отишао корак даље у односу на статуте осталих међународних кривичних судова и трибунала, у којима не постоји изричито прописивање кривичних дела против животне средине.

Непосредно инкриминисање понашања којима се повређује или угрожава животна средина је у Статуту МКС извршено прописивањем тих понашања као ратних злочина. Међународни кривични суд има надлежност на ратним злочинима онда када су учињени као део плана или политике, или ако су учињени у великом броју случајева. За сврху Статута ратни злочини обухватају како озбиљна кршења Женевских конвенција од 12. августа 1949. године, тако и остала озбиљна нарушавања закона и обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, унутар утврђеног оквира међународног права. Између осталих инкриминисаних радњи, у остала озбиљна нарушавања закона и обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, инкриминисано је и "намерно започињање напада, знајући да ће такав напад проузроковати пропратна страдања или наношење повреда цивилима или наношење штете цивилним објектима, или да *ће узроковати распрострањена, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, која су очигледно прекомерна у односу на предвиђену, конкретну и директну свеукупну војну предност*" (чл. 8. ст. 2.(б)(iv) Римског статута).

Радња ратног злочина против животне средине, онако како је одређена у Римском статуту, се састоји у започињању напада, с тим што би се логичким тумачењем, применом *argumentum a minori ad maius*, могло закључити да радња овог ратног злочина подразумева и сам напад, као трајну радњу. Напад мора бити такав да је подобан да изазове последицу која се састоји у распрострањеним, дуготрајним и озбиљним оштећењима животне средине, што значи да последица кумулативно мора да обухвати све три врсте оштећења. Не само да овакво кумулативно одређење штете отежава кривично гоњење за овај ратни злочин, већ додатну препреку кривичном гоњењу представља околност да ни

¹⁹ Више о инкриминисању екоцида у националним законодавствима: В. Раиђеловић, *op. cit.*, 374–377.; А. Rizzo, "In search of ecocide under EU law. The international context and EU perspectives", *Freedom, security, justice, European Legal Studies*, 3/2021, 163–196.

²⁰ Како многи теоретичари истичу, приликом дефинисања екоцида се мора имати у виду да кривично право представља *ultima ratio* што се мора одразити и на одређивање ширине појма екоцида. D. Robinson, "Ecocide - Puzzles and Possibilities", *Journal of International Criminal Justice*, 20/2022, 322.

у Римском статуту, ни у Елементима кривичних дела нису дата објашњења појмова распрострањене, дуготрајне и озбиљне штете, што би у пракси могло довести до заузимања различитих ставова судија о томе да ли је таква штета причињења или не, а самим тим и да ли је ратни злочин извршен или не.²¹

Субјективни елемент ратног злочина против животне средине мора да обухвати како намеру да се започне напад, тако и знање да ће такав напад узроковати распрострањена, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине.

Опис ратног злочина против животне средине у Римском статуту садржи још један додатни услов, који би се могао схватити као објективни услов инкриминације, а то је да наведена оштећења животне средине буду "очигледно прекомерна у односу на предвиђену, конкретну и директну свеукупну војну предност". Дакле, не само да се захтева да је почињање напада или сам напад проузроковао кумулативно распрострањено, дуготрајно и озбиљно оштећење животне средине, већ се захтева да такво оштећење буде и очигледно прекомерно у односу на предвиђену, конкретну и директну свеукупну војну предност. Постављањем овако строгих критеријума за постојање ратног злочина против животне средине, је доста отежано Тужиоцу да процени, али и да у поступку пред МКС докаже да је овај ратни злочин заиста учињен.²² Не само да је тешко утврдити и доказати кумулативно наступање распрострањеног, дуготрајног и озбиљног оштећења животне средине, и његову несразмеру (прекомерност) у односу на предвиђену, конкретну и директну свеукупну војну предност, већ је и јако тешко утврдити и доказати да је напад започео са намером и са знањем да ће такав напад проузроковати кумулативно распрострањено, дуготрајно и озбиљно оштећење животне средине. Ипак, оно што се можда сматра највећим недостатком ратног злочина против животне средине јесте чињеница да је ова радња кажњива само онда уколико је почињена у оквиру оружаног сукоба међународног карактера, али не и интерног оружаног сукоба који данас углавном представља правило.²³

²¹ У тумачењу наведених појмова се може поћи од њиховог дефинисања у оквиру такозване ЕНМОД конвенције - Конвенције о забрани војне или било које друге непријатељске употребе техника које мењају животну средину из 1976. године (United Nations, *Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification techniques*, New York, 10 December 1976), усвојене након обимног уништења биљног и животињског света током рата у Вијетнаму 70-их година 20. века, када су многе државе указале на потребу доношења међународне конвенције којом ће се таква разарања животне средине убудуће спречити. Према ЕНМОД Конвенцији државе уговорнице преузимају обавезу да се не ангажују у војној или било којој другој непријатељској употреби техника којима се мења животна средина, а које имају опсежне, дуготрајне или озбиљне последице, као средствима за уништење, оштећење или повреду друге стране уговорнице (чл. 1. ст. 1.). Када је реч о дефинисању појмова, под опсежним последицама се сматрају оне последице које обухватају подручје на скали од неколико стотина квадратних километара. Дуготрајним последицама се сматрају оне које трају у периоду од неколико месеци или приближно једну сезону, док су озбиљна оштећења животне средине она која укључују озбиљно или значајно ремећење или повреду по људских живот, природне или економске ресурсе или друга добра. Из текста одредбе произлази да је наступање последице прописано алтернативно, па је потребно да техника чије је коришћење забрањено проузрокује или опсежну, или дуготрајну, или озбиљну штету по животну средину.

²² У литератури се указује на могућност коришћења сазнања и метода форензичке науке о животној средини приликом доказивања да ли је екоцид извршен или не. Више о томе: N. Ahmed, "Proof of Ecocide: Towards a Forensic Practice for the Proposed International Crime Against the Environment", *Archeological and Environmental Forensic Science*, 1(2)/2018, 139–147.

²³ О могућности успостављања кривичне одговорности за оштећење животне средине током интерног оружаног сукоба види: A. Lopez, "Criminal Liability for Environmental Damage Occuring in Times of Non-International Armed Conflict: Rights and Remedies", *Fordham Environmental Law Review*, 18(2)/2007.

Када се анализирају наведени објективни и субјективни елементи ратног злочина против животне средине,²⁴ постаје јасно зашто до сада у пракси Међународног кривичног суда није било суђења за наведено међународно кривично дело. Ипак, треба имати у виду и изражену намеру Канцеларије тужиоца МКС да у оквиру своје политике селекције случајева и одређивања приоритета међу њима, посебно цени тежину учињених међународних кривичних дела, што је у складу и са условима за прихватљивост случаја пред МКС (чл. 17. ст. 1. (д)). Један од критеријума који указује на тежину учињеног међународног кривичног дела, према политици Тужилаштва, јесте и утицај злочина, који се, између осталог, огледа и у оштећењу животне средине које је нането одређеној заједници. У том смислу, Тужилаштво ће се посебно посветити "кривичном гоњењу дела у надлежности МКС која су учињена на начин, или која су за последицу имала, између осталог, и *разарање животне средине, нелегалну експлоатацију природних ресурса* или нелегално одузимање имовине".²⁵

4. ПОСРЕДНО ИНКРИМИНИСАЊЕ ПОНАШАЊА КОЈИМА СЕ ПОВРЕЂУЈЕ ИЛИ УГРОЖАВА ЖИВОТНА СРЕДИНА У РИМСКОМ СТАТУТУ

И поред непосредног инкриминисања понашања којима се оштећује животна средина као ратног злочина у Статуту МКС, у литератури се указује на могућност кривичног гоњења оваквих понашања пред МКС и на посредан начин, односно њиховим подвођењем под радње извршења неких других кривичних дела из надлежности МКС, као што су геноцид и злочини против човечности.

4.1. Геноцид (чл. 6. Статута МКС)

У опису кривичног дела геноцида у чл. 6. Римског статута се нигде не помиње животна средина, али се тумачењем одредаба овог члана, као и тумачењем одредаба Елемената кривичних дела које се на овај члан односе, може доћи до закључка да некада и поједина понашања која подразумевају повреду или угрожавање животне средине могу представљати радњу геноцида.

Једна од радњи геноцида јесте намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења (чл. 6. ст. 1. (ц) Статута МКС). Према Елементима кривичних дела, "термин "услови живота" може укључити, али није нужно ограничен на, намерно уништавање ресурса неопходних за преживљавање, као што су храна или медицинске услуге, или систематско протеривање из домова".²⁶ Овде је сасвим оправдано замислити ситуацију да у неким случајевима уништавање животне средине у којој одређена група живи заиста може утицати на даљи опстанак групе, поготово ако је реч о домородачким групама чији се живот заснива на различитим облицима коришћења животне средине, поготово природних ресурса.²⁷

²⁴ Више о недостацима чл. 8(2)(б)(iv) Римског статута види: J. C. Lawrence, K. J. Heller, "The Firts Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute", *Georgetown International Environmental Law Review*, 61/2007, 71–88.

²⁵ International Criminal Court, The Office of the Prosecutor, *Policy paper on case selection and prioritisation*, 15 September 2016, 12–14.

²⁶ International Criminal Court, *Elements of Crimes*, reproduced from the Official Records of the Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, First session, New York, 3–10 September 2002, 3., фуснота 4.

²⁷ S. Freeland, *op. cit.*, 127. Као пример се може навести случај одлагања токсичног отпада у резерватима где живе староседелачка америчка племена, што је имало обимне негативне последице по здравље и услове живота домо-

Иако уништењем или оштећењем животне средине опстанак појединих група заиста може бити угрожен, што би се могло подвести под радњу подвргавања групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења, да би се таква радња могла квалификовати као геноцид неопходно је да се ради о једној од четири групе према којима се геноцид може извршити (национална, етничка, расна или верска група), као и да је учинилац радњу уништења или оштећења животне средине предузео са специјалном, геноцидном намером да у целини или делимично уништи једну од наведених група. Постојање *dolus specialis* на страни учиниоца, уз неопходно поседовање намере и знања, представља веома висок стандард *mens rea*, који је у пракси врло тешко доказати. Да би се радња уништења или оштећења животне средине могла квалификовати као радња извршења геноцида, морало би се доказати да је учинилац уништио или оштетио животну средину са намером и знањем да на тај начин подвргава групу животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења, што по логици ствари подразумева и поседовање знања да опстанак групе зависи од животне средине у којој група живи.

Да подвођење појединих понашања под радњу извршења геноцида која се састоји у намерном подвргавању групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења није без основа, показује и други налог за хапшење суданског председника Омара Хасана Ал Башира, издат од стране Међународног кривичног суда. Наиме, Претпретресно веће је заузело став да су радње загађења пумпи за воду и присилни трансфер чланова другог племена, заједно са њиховим пресељењем, учињене у циљу даљег спровођења геноцидне политике, и да су услови живота наметнути овим племенима били срачунати да доведу до физичког уништења дела тих племена, као етничких група. Самим тим, Претпретресно веће је закључило да постоји разумна основа да се верује да су остварени елементи кривичног дела геноцида који се састоје у намерном подвргавању групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења, како је предвиђено у чл. 6 (ц) Римског статута.²⁸ У овом случају Претпретресно веће је заузело став да и радња загађења воде, као кривично дело против животне средине, може да се подведе под радњу геноцида која се састоји у намерном подвргавању групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења. Ово поготово ако се има у виду да су у питању племена чији опстанак заиста може зависити од доступности и коришћења воде.

4.2. Злочини против човечности (чл. 7. Статута МКС)

У разматрању могућности да се међународна кривична дела против животне средине кривично гоне као злочини против човечности, одмах се намеће као спорно теориј-

родаца, па су поједини аутори овакву праксу назвали "еколошки геноцид". Види: D. Brook, "Environmental Genocide: Native American and Toxic Waste", *American Journal of Economics and Sociology*, 57(1)/1998. Такође, наводе се примери ископавања уранијума услед кога су Навахо племена била изложена радијацији, што је, према бројним истраживањима, довело до повећаног броја оболелих од канцера. A. Mistura, "Is There Space for Environmental Crimes under International Criminal Law: The Impact of the Office of the Prosecutor Policy Paper on Case Selection and Prioritization on the Current Legal Framework", *Columbia Journal of Environmental Law*, 43(1)/2018, 206. У овом контексту се може поменути и случај НАТО бомбардовања Србије, што је за последицу имало изложеност осиромашеном уранијуму и све већи број оболелих од канцера.

²⁸ International Criminal Court, *The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, ICC-02/05-01/09, Pre-Trial Chamber I, *Second Decision on the Prosecutor's Application for the Warrant of Arrest*, 12 July 2010, par. 38-39.

ско питање да ли оштећење или уништење животне средине представља уједно и напад на људска бића, тј. цивилно становништво, од чега зависи да ли се овакво оштећење/уништење уопште може подвести под злочине против човечности,²⁹ јер ови злочини, по дефиницији, представљају напад усмерен против цивилног становништва. Ипак, логично је да напад на одређене компоненте животне средине од којих директно зависе живот и опстанак људских бића (вода за пиће, извори хране итд.) уједно представља и напад на сама људска бића, па се може у том смислу подвести под злочине против човечности.³⁰

У Статуту сталног Међународног кривичног суда није садржана дефиниција злочина против човечности, већ се, по систему набрајања, наводе радње (њих једанаест) које представљају злочине против човечности онда када су учињене као део ширег или систематског напада усмереног против цивилног становништва. Ниједна од наведених једанаест радњи извршења се не односи непосредно на уништење или оштећење животне средине, већ искључиво на радње усмерене директно према цивилном становништву.³¹ Ипак, отвара се простор за разматрање могућности подвођења кривичних дела против животне средине под четири радње извршења злочина против човечности.

Прво, као једна од радњи извршења злочина против човечности (чл. 7. ст. 1. б) Римског статута) наведено је *истребљење*, које је приликом појашњавања појмова у смислу овог члана одређено као "намерно подвргавање цивилног становништва животним условима, као што су, између осталог, лишавање приступа храни и лековима, срачунато да проузрокује уништење дела становништва" (чл. 7. ст. 2. б) Статута). Слично као код геноцида, и овде се поједине радње оштећења или уништења животне средине могу сматрати подвргавањем цивилног становништва таквим животним условима који могу довести до уништења дела тог становништва, поготово ако се живот тог становништва заснива и зависи од коришћења ресурса животне средине.³²

Друго, радња *депортације или присилног премештања становништва* (чл. 7. ст. 1. д) Статута) као радња злочина против човечности подразумева "присилно расељавање лица у смислу протеривања лица са подручја на којима су та лица легално настањена, и других принудних мера, а које мере се предузимају супротно правилима утемељеним међународним правом" (чл. 7. ст. 2. д) Римског статута). Како је у Елементима кривичних дела појашњено, израз "присилно" није ограничен на физичку силу, већ може укључивати претњу силом или принудом, као што су оне узроковане страхом од насиља, принуде, притвора, психолошког утњетавања или злоупотребе моћи над том особом или особама или над другим лицем, или искоришћавањем окружења принуде.³³ Овакво појашњење је оставило простора да се у литератури заузме став да се и радње уништења подручја на којима жртве живе путем деградације животне средине, као што су нпр. систематско бацање токсичног отпада или испуштање опасних супстанци, могу подвести под присилно премештање становништва, као радњу злочина против човечности.³⁴

²⁹ C. E. Bruch: *op.cit.*, 729.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ A. Mistura: *op.cit.*, 208.

³² A. Mistura, *op.cit.*, 208-209.

³³ International Criminal Court, *Elements of Crimes*, стр. 6., фуснота 12.

³⁴ A. Mistura, *op.cit.*, 209.

Трећа могућност јесте подвођење кривичних дела против животне средине под прогон као радњу злочина против човечености (чл. 7. ст. 1. г) Римског статута), под којим се подразумева "намерно и озбиљно лишавање основних права, супротно међународном праву, а које се предузима према одређеним лицима само зато што та лица припадају одређеној групи" (чл. 7. ст. 2. г) Статута). Тако, намерно уништавање природног станишта или ускраћивање приступа води или храни, може представљати лишавање основних права цивилног становништва, па самим тим и прогон као радњу злочина против човечности.³⁵ Као пример за ову могућност се може навести ситуација у јужном Судану, где су на мети извори снабдевања водом или земљиште одређених заједница, присиљавајући на тај начин њихово иселјавање са тих подручја, како би се омогућило нафтним компанијама да успоставе контролу над тамошњим природним ресурсима.³⁶

Конечно, *четверта* могућност кривичног гоњења за кривична дела против животне средине као злочина против човечности, јесте у оквиру опште, недовољно одређене одредбе чл. 7. ст. 1. к) Римског статута, према којој се злочином против човечности сматрају и "други нехумани поступци сличног карактера, којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожавање физичког или менталног здравља". Овакво одређење радње извршења злочина против човечности оставља могућност да се у пракси од случаја до случаја одреди да ли неко друго понашање, осим оних набројаних, представља злочин против човечности. Једини услов јесте да је то понашање сличног карактера као остале набројане радње извршења злочина против човечности, што значи да по својој природи и тежини мора бити њима слично. Самим тим, могу се замислити и ситуације да се поједине радње уништења или оштећења животне средине сврстају под друге нехумане поступке, уколико су по својој природи и тежини сличне радњама извршења злочина против човечности.

Иако у литератури могућност кривичног гоњења за кривична дела против животне средине као злочина против човечности није довољно анализирана,³⁷ а примери оваквог поступања се не могу пронаћи ни у судској пракси међународних кривичних судова, поједини аутори ово сматрају бољом опцијом у односу на гоњење за ова кривична дела као геноцида, због нижег стандарда *mens rea*, јер се код злочина против човечности не захтева утврђивање постојања *dolus specialis* као код геноцида, али и због већег броја и шире прописаних радњих извршења злочина против човечности у односу на радње геноцида.³⁸

5. ЕКОЦИД И НАЦИОНАЛНО КРИВИЧНО ПРАВО

И поред постојећих тенденција на међународном нивоу да се екоцид пропише у Римском статуту као пето дело у надлежности МКС, и чињенице да су поједине европске државе инкриминисале екоцид у својим националним законодавствима, позитивно законодавство Републике Србије екоцид не познаје. Како би се уопште размотрило питање инкриминисања екоцида у националном законодавству, претходно је потребно отворити питања односа екоцида дефинисаног од стране Екоцидног панела са једне стране, и кри-

³⁵ S. Freeland, *op.cit.*, 129.

³⁶ T. Smith, "Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law", *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspective* (eds. W. A. Schabas et al.), 2013, 7.

³⁷ P. Sharp, "Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court", *Virginia Environmental Law Journal*, 18(2)/1999, 237.

³⁸ T. Smith, *op.cit.*, 7-8.

вичних дела против животне средине из Кривичног законика Србије³⁹ (у даљем тексту: КЗ), али и инкриминација садржаних у групи кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, са друге стране.

Законски опис основног облика кривичног дела загађења животне средине, као основног кривичног дела против животне средине у КЗ, гласи "Ко кршећи прописе о заштити, очувању и унапређењу животне средине загади ваздух, воду или земљиште у већој мери или на ширем простору, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном" (чл. 260. ст. 1. КЗ). Тежи облик овог кривичног дела постоји ако је услед дела из основног облика "дошло до уништења или оштећења животињског или биљног света великих размера или до загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови" (чл. 260. ст. 3. КЗ). Кажњиво је и нехатно извршење како основног, тако и тежег облика овог кривичног дела. У питању је бланкетно кривично дело, па се радњом извршења могу кршити одредбе, на пример, Закона о заштити животне средине,⁴⁰ Закона о заштити природе,⁴¹ Закона о о заштити ваздуха,⁴² Закона о добробити животиња,⁴³ итд. Законски опис овог кривичног дела садржи доста генералних клаузула (загађење "у већој мери", "на ширем простору", "великих размера", "дуже време", "велики трошкови"), па ће од става суда, уз вештачење од стране лица која се баве заштитом животне средине, зависити да ли су наведене околности остварене или не. При томе се мора имати у виду и граница дозвољеног загађења, па би као критеријум одређења ових недовољно прецизних појмова требало узети граничне вредности дозвољеног загађења која је предвиђено управноправним прописима.⁴⁴

Упоређујући дефиницију екоцида са законским описом кривичног дела загађења животне средине, већ на први поглед се може видети да постоји одређено подударане. Наиме, да би постојало кривично дело екоцида, оштећење животне средине мора да буде озбиљно и широко распрострањено, или озбиљно и дугорочно. Да би био остварен основни облик кривичног дела загађења животне средине мора доћи до загађења животне средине у већој мери или на ширем простору, док ће тежи облик постојати уколико је уништење или оштећење животне средине великих размера или су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови. Широка распрострањеност и дугорочност оштећења животне средине су предвиђене као последице код оба кривична дела, упитно је да ли се последица која се састоји у озбиљном оштећењу животне средине која је предвиђена код екоцида може подвести под законски опис кривичног дела загађења животне средине. Озбиљно оштећење животне средине је као последица екоцида прописано кумулативно са широко распрострањеним оштећењем или са дугорочним оштећењем, па да би кривично дело екоцида постојало у конкретном случају мора доћи до озбиљног и широко распрострањеног оштећења животне средине, или до озбиљног и дугорочног

³⁹ Кривични законик, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

⁴⁰ Закон о заштити животне средине, *Službeni glasnik RS*, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon, 43/2011 - odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - dr. zakon i 95/2018 - dr. zakon.

⁴¹ Закон о заштити природе, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - ispr., 14/2016, 95/2018 - dr. zakon i 71/2021.

⁴² Закон о заштити ваздуха, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2009, 10/2013 i 26/2021 - dr. zakon.

⁴³ Закон о добробити животиња, *Službeni glasnik RS*, br. 41/2009.

⁴⁴ З. Стојановић, *Кривично право, посебни део*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2022, 234–235; Д. Трајковић, "Кривичноправна заштита животне средине у Србији", *Приручник за заштиту животне средине* (ур. М. Шкулић и др.), Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2011, 13.

оштећења животне средине. При томе, како је објашњено, озбиљно оштећење је оно које укључује веома озбиљне штетне промене, сметње или оштећења по било који елемент животне средине.

Ипак, сматрамо да оклоност да у законском опису кривичног дела загађења животне средине није изричито прописано да загађење мора да буде "озбиљно", не представља сметњу да се поједине радње екоцида дефинисаног од стране Екоцидног панела гоне као кривично дело загађења животне средине, имајући у виду да све генералне клаузуле употребљене од стране законодавца приликом прописивања овог кривичног дела упућују на његову интенцију да инкриминише управо тежа и озбиљнија загађења, што је посебно изражено код тежег облика овог кривичног дела. Наиме, оно што карактерише последице оба кривична дела јесте управо њихова тежина и озбиљност, односно оба кривична дела обухватају искључиво оне радње извршења које доводе до оштећења животне средине које доста одступа од уобичајеног загађења коме свакодневно сведочимо.

Када је реч о односу екоцида са појединим кривичним делима против човечности и других добара заштићених међународним правом, јасно је да постоји могућност кривичног гоњења појединих радњи које обухвата дефиниција екоцида предложена од стране Екоцидног панела као ратних злочина пре свега, на основу члана 372. ст. 2. КЗ. Овим чланом је инкриминисано дуготрајно и великих размера оштећење животне средине које може да штети здрављу или опстанку становништва, а до кога је дошло кршењем правила међународног права за време рата, оружаног сукоба или окупације. Поред оваквог непосредног кривичног гоњења, могуће је и посредно кривичног гоњење за радње екоцида као злочина против човечности или геноцида, у којим случајевима би важила сва она тумачења претходно изнета у делу који се односи на гоњење кривичних дела против животне средине пред Међународним кривичним судом.

6. ЗАКЉУЧАК

Из све веће видљивости и подизања свести о обимним разарањима животне средине током оружаног сукоба, изродила се идеја о проширивању и интензивирању кривичноправне заштите животне средине у међународном кривичном праву. Проширивање се односи пре свега на залагања за прописивање екоцида као петог кривичног дела у Статуту сталног Међународног кривичног суда, док се интензивирање односи на усвајање екоцентричног приступа у заштити животне средине у међународном кривичном праву, који би подразумевао да се кривичноправна заштита пружа свим сегментима животне средине, а не само оним њеним сегментима од којих непосредно зависи опстанак људских бића.

До идеје о инкриминисању екоцида је претежно дошло због веома распрострањених оштећења и уништења животне средине током оружаног сукоба, па се првобитно говорило о његовом прописивању као петог кривичног дела у надлежности Међународног кривичног суда. Имајући у виду могућност кривичног гоњења за уништење и оштећење животне средине као ратног злочина према чл. 8. ст. 2.(б)(iv) Римског статута, чини се да је идеја Екоцидног панела била не само да прошири могућност кривичног гоњења за понашања усмерена против животне средине током оружаног сукоба, већ и да омогући њихово кривично гоњење онда када нису предузета током трајања оружаног сукоба. У том смислу ову идеју треба поздравити, као и велики труд Екоцидног панела да понуди прихватљиву, свеобухватну дефиницију екоцида. Ипак, коришћење генералних клаузула у дефинисању екоцида од стране Екоцидног

панела, остваља нејасним разграничење овог кривичног дела од ратног злочина који се односи на деструкцију животне средине. Ако се овоме дода и могућност кривичног гоњења понашања која представљају оштећење и уништење животне средине као злочина против човечности и геноцида - што уствари значи могућност гоњења ових понашања и онда када су предузета у доба мира, поставља се питање сувишности прописивања екоцида као петог кривичног дела у надлежности Римског суда.

Иако не треба *a priori* искључити могућност инкриминисања екоцида у Римском статуту, јасно је да ова идеја још увек није сазрела. Оно што је за сада евидентно јесте потреба измене чл. 8. Статута МКС, тако да буде могуће кривично гоњење радњи усмерених против животне средине и у оквиру интерног оружаног сукоба, имајући у виду да су интерни сукоби данас учесталији. Такође, последица наведеног ратног злочина је одређена кумулативно, као "распрострањено, дуготрајно и озбиљно оштећење животне средине", чиме је знатно отежано, а можда чак и онемогућено, Тужиоцу да пред МКС докаже да је оваква последица заиста наступила, па би *de lege ferenda* требало размислити о њеном алтернативном одређењу. Свакако је свака од ових последица сама по себи довољно озбиљна и тешка да није неопходно њихово кумулативно одређење.

Идеја о инкриминисању екоцида се проширила и на националним нивоима, услед чега су поједине државе инкриминисале екоцид у својим националним законодавствима. Како ова идеја узима маха на националним нивоима, питање је када ће доћи на ред њено разматрање и у Републици Србији. Сматрамо да је у том смислу неопходна претходна теоријска и практична анализа и упоређивање екоцида са већ постојећим инкриминацијама које се односе на заштиту животне средине, а које су садржане у групи кривичних дела против животне средине и групи кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. У том смислу, у раду је упоређена дефиниција екоцида са кривичним делом загађења животне средине из чл. 260. КЗ као основним кривичним делом против животне средине, и указано на то да описи оба кривична дела садрже генералне клаузуле међу којима, већ на први поглед, постоји извесно поклапање. Самим тим, у будућности је неопходна опсежна теоријска анализа појма екоцида уз његово детаљно поређење са кривичним делом загађења животне средине, али и другим кривичним делима против животне средине (пре свега кривичним делом оштећења животне средине из чл. 264. КЗ), уз предлагање приближнијих одређења генералних клаузула садржаних у законским описима ових кривичних дела. На тај начин би се могло утврдити постоји ли *differentia specifica* екоцида у односу на остале у раду анализирани инкриминације, а уколико постоји оправдало би се и инкриминисање екоцида у законодавству Србије. До тада је пред националним правосуђем могуће кривично гоњење понашања која представљају екоцид, као кривичних дела против животне средине, односно кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

ЛИТЕРАТУРА:

- Ahmed, N., "Proof of Ecocide: Towards a Forensic Practice for the Proposed International Crime Against the Environment", *Archaeological and Environmental Forensic Science*, 1(2)/2018.
- Bergsmo, M., Triffterer, O., "Preamble", *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court* (ed. O. Triffterer), Baden-Baden, 1999.
- Bodrožić, I., "Opravdanost krivičnopravne zaštite životne sredine", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1/2014.
- Brook, D., "Environmental Genocide: Native American and Toxic Waste", *American Journal of Economics and Sociology*, 57(1)/1998.

- Bruch, C. E., "All's not fair in (civil) war: Criminal liability for environmental damage in internal armed conflict", *Vermont Law Review*, 25(3)/2001.
- Greene, A., "The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative", *Fordham Environmental Law Review*, 30(1)/2019.
- Du Rees, H., "Can Criminal Law Protect the Environment?", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2(2)/2001.
- Јовановић, М., "Заштита животне средине током оружаних сукоба", *Војно дело*, 5/2015.
- Lawrence, J. C., Heller, K. J., "The Firsts Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute", *Georgetown International Environmental Law Review*, 61/2007.
- Lopez, L., "Criminal Liability for Environmental Damage Occuring in Times of Non-International Armed Conflict: Rights and Remedies", *Fordham Environmental Law Review*, 18(2)/2007.
- Mehta, S., Merz, P., "Ecocide – a new crime against peace?", *Environmental Law Review*, 17(1)/2015.
- Mistura, A., "Is There Space for Environmental Crimes under International Criminal Law: The Impact of the Office of the Prosecutor Policy Paper on Case Selection and Prioritization on the Current Legal Framework", *Columbia Journal of Environmental Law*, 43(1)/2018.
- McDonnell-Elmetri, Z., *The crime of ecocide: the answer to our environmental emergency?*, dissertation, University of Otago, October 2020.
- Nicholson, M., *Evaluating Ecocide: Invaluable or Invalid*, dissertation, University of Otago, 2012.
- Раиђеловић, В., "Изазови у дефинисању екоцида у праву Европске уније", *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније* (ур. С. Соковић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2022.
- Раиђеловић, В., "Кривичноправна заштита животне средине у законодавству Републике Србије и стандарди Европске уније", *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније* (ур. С. Соковић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2021.
- Rizzo, A., "In search of ecocide under EU law. The international context and EU perspectives", *Freedom, security, justice, European Legal Studies*, 3/2021.
- Robinson, D., "Ecocide – Puzzles and Possibilities", *Journal of International Criminal Justice*, 20/2022.
- Smith, T., "Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law", *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspective* (eds. W. A. Schabas et al.), 2013.
- Стајић, Љ., Вујић, Д., "Утицај геофизичког оружја на угрожавање животне средине за потребе рата", *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2012.
- Стојановић, З., *Кривично право, посебни део*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2022.
- Стојановић, З., "Кривично-правна заштита животне средине – неки аспекти законодавног регулисања", *Правни живот*, 9/1995.
- Sharp, P., "Prospects for Environmental Liability in the International Criminal Court", *Virginia Environmental Law Journal*, 18(2)/1999.
- Трајковић, Д., "Кривичноправна заштита животне средине у Србији", *Приручник за заштиту животне средине* (ур. М. Шкулић и др.), Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2011.
- Freeland, S., "Human Rights, the Environment and Conflict: Addressing Crimes against the Environment", *International Journal of Human Rights*, 2/2005.
- Fried, J. H. E., "War by Ecocide", *Bulletin of Peace Proposals* (Т. Marek, ed.), 1/1973, Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromso.
- Higgins, P., Short, D., South, N., "Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide", *Crime, Law and Social Change*, 59(3)/2013.
- Шкулић, М., "Кривичноправна заштита животне средине - доказни аспекти", *Правни живот*, 9/2001.
- Walters, R., "Ecocide, climate criminals and the politics of bushfires", *The British Journal of Criminology*, 20/2022

* * *

Višnja Randelović, PhD*

CRIMINALIZATION OF ECOCIDE IN INTERNATIONAL AND NATIONAL CRIMINAL LAW - POSSIBILITIES AND CHALLENGES

Summary

As a result of increasingly frequent cases of destruction and damage to the environment, awareness is being raised about the need to expand and intensify the criminal law protection of the environment both at the international and national levels. In this context, the idea of prescribing ecocide as a separate criminal offense was born, initially within international criminal law, as the fifth crime under the jurisdiction of the International Criminal Court, and then also within national legislations. The paper analyzes the definition of ecocide proposed by the Ecocide Panel, as currently the most accepted (although not yet generally accepted). As the jurisdiction of the permanent International Criminal Court over ecocide has not yet been established, the subject of the paper is to indicate possible ways of criminal prosecution for international crimes against the environment before this Court, within the existing incriminations in its Statute. Since the criminal offense of ecocide is not prescribed in the national legislation of Serbia, the paper compares ecocide with the existing incriminations against the environment in the Criminal Code of Serbia.

Keywords: environment, criminal law protection, international criminal law, environmental pollution, ecocide.

* Assistant professor, Faculty of Law, University of Kragujevac, vmilekic@jura.kg.ac.rs.